

ARMATA RUSĂ ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI DIN 1877–1878: PERCEPȚIA OCCIDENTALILOR

RALUCA TOMI
(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

„Erau de departe cel mai bine întreținute trupe pe care le-am văzut, inteligente și îngrijite, cu toate că au făcut distanța de la Prut pe jos și au dormit sub cerul liber câteva luni”¹, scria Carroll Teves, corespondent al ziarului „The New York Times”, despre detașamentele de infanterie ușoară ale armatei ruse, cantonate la Oltenița, în mai 1877.

În acest articol ne propunem să conturăm imaginea armatei ruse în percepția occidentalilor². De la început trebuie menționat că ne vom opri numai asupra lucrărilor semnate de corespondenți de război, atașați militari occidentali, francezi, britanici, inclusiv americani, acreditați pe lângă trupele imperiale, martori nemijlociți ai evenimentelor din 1877–1878. Nu vom detalia aspectele militare și diplomatice ale evenimentelor, ne vom opri numai la percepția asupra soldaților și ofițerilor, asupra obiceiurilor și vieții cotidiene din timpul campaniei desfășurate pe frontul balcanic, considerații referitoare la factorii economici și sociali care au influențat, în opinia jurnaliștilor, componența și starea de spirit a armatei ruse. Opiniile corespondenților occidentali asupra armatei ruse vor fi reliefate și prin comparația cu trupele otomane și române.

¹ Cornelia Bodea, *The „New York Times” about Romania’s Struggle for Independence*, în „Revue des Études de Sud-Est Européene”, t. XV, nr. 3, 1977 p. 421.

² Din bogata bibliografie dedicată percepției occidentale asupra armatei române, studii care menționează tangențial și opinii față de trupele ruse, menționăm: Radu R. Rosetti, *Câteva extrase din presa engleză. 1877–1878*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, IV, București, „Cartea Românească”, 1927, p. 365–389; Nicolae Iorga, *Informații spaniole despre Războiul nostru de independență*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice” („ARMSI”), seria III, tom VIII, mem.15, „Cultura națională”, 1928, p. 375–387; Radu R. Rosetti, *Rapoarte daneze asupra războiului din 1877–1878*, în „ARMSI”, seria III, tom IX, mem. 9, p. 317–335, București, Editura „Cultura Națională”, 1929; Nicolae Bărbuță, *Opinions belges sur la guerre de l’Indépendance de la Roumanie 1877–1878*, în „Revue des Pays de l’Est”, nr. 1–2/1976, p. 118–135; Paul Cernovodeanu, *Operațiile trupelor române în războiul pentru independență în lumina rapoartelor atașatului militar american F.V. Greene*, în „Revista de Istorie”, tom 32, nr. 5 (mai), 1979, p. 843–864; James F. Clark, *Some americans observers of the Russo-Turkish War, in Romania between East and West. Historical Essays in Memory of C.C. Giurescu*, edited by Stephen Fischer-Galați, Radu R. Florescu and George R. Ursul, New York, Columbia University Press, 1982, p. 245–258; Dumitru Vitcu, *Românii la 1877. Din însemnările corespondenților americani de război de pe frontul balcanic (I)*, în „Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, tom XXV, nr. 1, 1988, p. 97–117 etc.

Oficialitățile militare ruse au îngăduit accesul liber al corespondenților de presă pe front cu îndeplinirea anumitor condiții: să țină secret deplasarea armatelor și să nu facă publice compoziția trupelor, forța coloanelor și a fortificațiilor³. Pe de altă parte, tabăra otomană era refractară față de prezența corespondenților străini, în virtutea faptului că „ziarele turcești nu publicau nimic din ce ar fi tulburat mințile oamenilor”⁴.

Correspondentul de război, pe lângă energie, curaj și puterea de a îndura cu stoicism privațiunile vieții de campanie, trebuia să aibă o solidă reputație literară, dar și experiență căpătată în evenimentele militare ale epocii⁵. Dick de Lonlay (1846–1893), pe numele său adevărat, George Hardouin, participase ca jurnalist în războiul franco-prusac din 1870 și în războiul din Spania din 1873. Articolele sale din „Le Monde Illustré” vor fi preluate și vor sta la baza lucrărilor: *En Bulgarie 1877–1878. Souvenirs de guerre et de voyage* și *L’armée russe en campagne*⁶; Frédéric Kohn Abrest (1850–1893) era publicist, critic și autor dramatic, martor al Comunei din Paris, autor al importantei lucrări *Zig-zags en Bulgarie*⁷; Januaris Aloysius MacGahan (1844–1878) a fost corespondent al „New York Herald” în timpul Comunei din Paris, martor al războiului din Spania (1873) și corespondent în timpul războaielor din Bulgaria în 1876. Din păcate nu a mai avut timp să-și scrie impresiile, murind în timpul epidemiei de febră tifoidă de la Constantinopol. Francis Vinton Greene (1850–1921), locotenent în corpul de ingineri al armatei Statelor Unite ale Americii și apoi atașat militar al legației americane din St. Petersburg, a devenit, după evenimentele din 1877–1878, general în armata americană și un cunoscut istoric militar⁸. Greene este autorul unor importante lucrări referitoare la războiul ruso-turc: *The Russian Army and its Campaigns in Turkey* și *Sketches of army life in Russia*⁹. Unii dintre corespondenți au avut destine deosebite, cum a fost cel al lui Alfred de Caston, pe numele său real François Léon Antoine Aurifeuille (1821–1882), născut în America, prestidigitator, redactor la „Revue de Constantinopol” (1875–1876) și autor al lucrării: *Voyage dans la Dobroudcha. La vérité sur les hommes et les choses*¹⁰. Corespondent al ziarului parizian conservator „L’Estafette”, Apollo Mlochowski, cunoscut sub pseudonimul de Belina, avea experiența

³ Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 99; Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878. Souvenirs de guerre et de voyage*, Paris, E. Dentu, Éditeur, 1883, p. 51; F.V. Green, *The Russian Army and its Campaigns in Turkey 1877–1878*, New York, D. Appleton and Company, 1879, p. XI.

⁴ James F. Clarke, *op. cit.*, p. 250.

⁵ Numărul corespondenților străini din armata rusă diferă: Nicolae Iorga scria despre 34 de ziaristi și corespondenți artistici, Nicolae Iorga, *Războiul pentru Independența româniei. Mărturii diplomatice și stări de spirit*, București, „Cultura națională”, 1927, nota 21, p. 224; Greene dă un număr de 75 de corespondenți străini în armata rusă, dintre care 40 ar fi fost ruși, F.V. Greene, *op. cit.*, p. X–XI.

⁶ Dick de Lonlay, *L’Armée russe en campagne*, Paris, Garniers Frères, Libraires Éditeurs, 1889.

⁷ Frédéric Kohn-Abrest, *Zig-Zags en Bulgarie*, Paris, G. Charpentier, Éditeur, 1879.

⁸ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 846.

⁹ F.V. Greene, *Sketches of Army Life in Russia*, New York, Charles Scribner’s Sons, 1880.

¹⁰ François Léon Antoine Aurifeuille, *Voyage dans la Dobroudcha. La vérité sur les hommes et les choses*, Bucarest, Imprimerie Thiell & Weiss, 1878.

Comunei din Paris, fiind suspectat de a fi fost finanțat de Rusia pentru a discredita cauza poloneză în rândurile opiniei publice din capitala Franței¹¹. Carroll Teves a fost colonel în războiul de secesiune american, a fost înrolat în armata turcă în războiul Crimeii, fiind astfel un cunoscător nemijlocit al organizării militare turce și ruse. Relatările corespondenților au fost influențate de experiențele personale, de relațiile cu oficialitățile ruse. Dick de Lonlay închina lucrarea sa fratelui împăratului, comandantul armatelor ruse, iar J.A. MacGahan era un apropiat al marelui duce Nicolae, fiind căsătorit cu o rusoaică, Varvara Eleagin, care îi scria versiunea rusă a știrilor sale, pentru ziarul „Golos” din St. Petersburg.

Correspondenții trebuiau să fie acreditați de colonelul Hasenkampf, șeful serviciului de informații al armatei ruse. Erau obligați să predea trei fotografii, una dintre ele era păstrată de Mihail Hasenkampf, una era dată comandantului armatei pe lângă care era acreditat corespondentul, iar ultima, ce avea înscris pe verso un permis de liberă trecere și pecetea statului-major rus, era returnată jurnalistului. Acesta trebuia să poarte în permanență pe braț, o placă de aramă, pe care erau armele Rusiei, înconjurată de cuvântul corespondent în limba rusă și un număr matricol. Dick de Lonlay compara cu umor aceste însemne cu plăcuțele puse pe trăsurile publice din Franța¹². Au fost cazuri când acreditarea corespondenților a fost respinsă din motive politice. Auguste Lançon, faimosul desenator de la „L’Illustration”, acuzat de idei revoluționare, a fost nevoit să renunțe la misiunea sa, iar Frederick Boyle, trimisul ziarului londonez „The Standard”, a fost obligat să părăsească tabăra corespondenților, pentru că nu a respectat condițiile de confidențialitate¹³.

În rândurile micii colonii de jurnaliști izbucneau de multe ori conflicte între englezi și ruși. Kohn Abrest relatează despre dialogul în contradictoriu între un ofițer din garda imperială și locotenent-colonelul Charles Brackenbury, corespondentul lui „The Times”. Învins în polemică, ofițerul rus l-a provocat la o întrecere de rezistență cu votcă, dar spre disperarea sa englezul a supraviețuit probei¹⁴.

Trăsăturile soldatului rus subliniate de majoritatea relatărilor erau: ascultarea desăvârșită față de superiori, rezistența față de greutățile vieții de campanie, disciplina, venerația față de împărat, religiozitatea. F.V. Greene încerca să explice acest comportament prin realitățile economice și sociale ale Imperiului rus. Soldatul rus provenea din țăranul rus, care era condamnat încă de la naștere la o viață grea, monotonă. Traiul în locuința cu o singură încăpere, munca lipsită de perspectivă, în comunități izolate, închistate într-o amorțeală seculară, absența căilor de comunicație, ignoranța, toate acestea și-au pus amprenta asupra comportamentului obedient al soldatului rus¹⁵. Acestora li se adăuga, scria Green, hrana săracă, ce avea la bază

¹¹ Samuel Bernstein, *French Political and Intellectual History*, New York, Paine-Whitman Publishers, 1984, p. 197.

¹² Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 52 și urm.

¹³ Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 99. Experiența lui Frederick Boyle va fi narată în lucrarea *The narrative of an expelled correspondent*, London, Richard Bentley & Son, 1877.

¹⁴ Frédéric Kohn Abrest, *op. cit.*, p. 178.

¹⁵ F.V. Greene, *Sketches of Army life in Russia*, p. 19–21 și urm.

legume, în special varză, ceapă, celebra *kasha* (un terci din hrișcă), ceaiul și pâinea neagră. Așa se explica, în opinia atașatului american, lipsa de inițiativă a soldatului rus, neajutorarea lui în situații limită, credința aproape copilărească în superiori. Lăsat singur, în fața primejdiei se lăsa de multe ori ucis, în cazul în care nu primea ordine de la ofițeri¹⁶. Venerația față de împărat era necondiționată. Descriind o slujbă religioasă pe câmpul de luptă din fața Plevnei, la care a fost prezent și împăratul Alexandru al II-lea, Greene observa: „sentimentul de entuziasm religios și venerația ce lega pe împărat de poporul simplu, este un sentiment care nu se mai găsește nicăieri în lume... În mintea lor (a soldaților ruși – n.n.) dreptul divin al regilor este un principiu viu”.¹⁷

Ideile susținute de atașatul militar american se regăsesc de asemenea în bogata literatură rusofobă, apărută în mediile intelectuale occidentale încă de la începutul secolului al XIX-lea¹⁸. În presa britanică, supunerea necondiționată a soldatului rus față de ofițeri era considerată un adevărat fanatism, rezultatul ignoranței și al credințelor superstițioase. „În ochii săi, țarul Alexandru este Mohamed”¹⁹. În paginile jurnalelor britanice, imaginea armatei ruse era în general defavorabilă, atitudine explicată de politica engleză de apărare a integrității Imperiului otoman.

Dick de Lonlay a surprins resemnarea soldaților ruși în comportamentul unor trupe ce poposeau în gara din Ploiești: „Prin toate ușile ies o mulțime de figuri moscovite, cu pomeții proeminenți, înroșiți, cu barba și părul blond. Cea mai mare parte a acestor soldați sunt în cămașă, fără mantale, nefiind obișnuiți cu vremea călduroasă. Acest tren cu soldați ruși nu este atât de vesel ca unul plin de soldați francezi. Fiecare popor are propriul temperament. Natura rusului este calmă, lentă, puțin tristă. Se aude totuși un cântec, dar nu are ritmul legănat al cântecelor noastre, nici precizia corurilor soldaților germani”²⁰. Trupele ruse erau foarte rezistente la marșuri lungi istovitoare, soldații erau disciplinați și oricând dispuși să îndeplinească cele mai diverse sarcini. Același Dick de Lonlay rămânea uimit la vederea lor: „Acest marș în România reprezintă triumful disciplinei. Pe o vreme mizerabilă și pe drumuri fără nume, soldații ruși mășăluiesc fără a se plânge, fără cea mai mică opoziție, fără a-și pierde umorul... am văzut puțini soldați delăsători. Când se rupe un pod, regimentele coboară în albia râului, cizmele înalte le permit soldaților să înfrunte apele; oamenii se scufundă până la mijloc, caii până la gât și totuși când trupele ajung la punctul de final al etapei sunt atât deordonate, încât stârnesc admirația românilor. Spectacolul unei trupe rusești în marș este de neuitat. Totul este pregătit minuțios și ceea ce șochează este calmul soldaților. Fără dezordine, fără zgomote, tecile sunt de piele. Totul este îndeplinit metodic”²¹. Un

¹⁶ *Ibidem*, p. 25.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Raymond T. MacNally, *The origins of Russophobia in France: 1812–1830*, în „The American Slavic and East European Review”, april 1958, p. 186.

¹⁹ Vasiliki Charalambous, *La guerre Russo-Turque de 1877–1878, vue par la presse française et anglaise de l'époque*, p. 52, HAL id: dumas-01145477, <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-01145477>.

²⁰ Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 34 și urm.

²¹ *Ibidem*, p. 54.

suport psihologic al trupelor îl reprezenta detașamentul de coriști, care se afla în fruntea fiecărei companii, așa-numiții *peselniki*: „Nimic nu susține soldatul în marș ca muzica, mai ales ca aceea pe care o face el însuși. Coriștii intonează arii tradiționale, preluate de întreaga companie, care cântă refrenul. Dacă muzicanții tac, atunci întreaga companie tace și nu se aude decât cadența monotonă a cizmelor pe drum”²².

Un aspect puțin cunoscut este grija soldatului rus față de curățenia personală. De remarcat că mai mulți corespondenți au sesizat acest lucru. Carroll Teves scria, referindu-se la aspectul îngrijit al trupelor rusești, că soldații și ofițerii sunt mai eficienți, luptă mai bine, atunci când sunt îngrijiți și curați²³. Greene remarcă săptămânala baie de aburi, dar în același timp descria totala lipsă de atenție acordată lenjeriei. Mlochowski de Belina descria cum, în tabăra rusească de la Băneasa, soldații și caii se îmbăiau într-un râu limpede. Același corespondent a scris despre o întâmplare la care fusese martor într-un sat din Bulgaria: „acești bravi soldați sunt într-adevăr foarte curați... au construit un fel de rezervor unde se îmbăiază, iar mai departe ca niște spălătoarese mustăcioase își curăță lenjeria, în timp ce alții o întind la uscat pe pajiște”²⁴. Însă cea mai detaliată relatare rămâne cea a lui Dick de Lonlay: „Abia sosiți în tabere, ei caută în vecinătate un râu, odată găsit se aruncă în ape, unde rămân o jumătate de oră sau chiar o oră întreagă. Baia este o necesitate pentru ei și nici parizianca care se îngrijește cel mai mult de corpul ei nu are pielea mai curată decât a acestor mujici. Toți sunt adepții preceptelor poetului Odoevski: «Haide repede, ia săpunul și spală-te. Murdarul care nu se curăță repede, se face de răs. Piaptână-te cu un pieptăn curat și roagă-te la Dumnezeu»”²⁵.

Din relatările corespondenților se sesizează componența etnică și religioasă eterogenă a armatei imperiale. De Belina menționa că armata avea în rândurile sale ofițeri și soldați polonezi, caucazieni, finlandezi, ortodocși, catolici, musulmani, chiar evrei, iar împăratul avea aceeași bunăvoință față de toți²⁶. Dick de Lonlay descria legiunea bulgară compusă din 3 000 de soldați, voluntari, conduși de generalul rus Leonid Sobolev. Îi caracteriza drept excelenți soldați²⁷. Totuși au existat și probleme de disciplină în rândul armatei imperiale. Astfel, în articolul apărut în „The New York Times” din 29 mai 1877, se menționa că un număr însemnat de circazieni au fost trimiși acasă de împărat din două motive: atitudine necivilizată față de români și mai ales refuzul de a lupta împotriva „fraților musulmani”²⁸. Unul dintre regimente era trimis direct în Siberia.

„Este armata cea mai potrivită pentru a vă face o idee despre niște trupe regulate și de elită. Niciodată nu am mai întâlnit chipuri mai bine spălate, nici bărbi

²² *Ibidem*.

²³ Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 421.

²⁴ Apollo Mlochowski de Belina, *De Paris à Plevna. Journal d'un journaliste de mai à décembre 1877*, Paris, 130.

²⁵ Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 73 și urm.

²⁶ Apollo Mlochowski de Belina, *op. cit.*, p. 112.

²⁷ Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 57 și urm.

²⁸ *Obstacles on the Danube*, în „The New York Times”, 29 mai 1877.

mai bine rase, ca cele ale acestor cazaci... Schimbați-vă vă rog toate ideile preconcepute despre aceștia. Nu mai seamănă deloc cu figurile celor din timpul lui Mazeppa, hatmanul de pe Don”²⁹, se consemna într-un articol din „Le Temps”, iar Dick de Lonlay scria „vă rog să lăsați deoparte alte caracterizări literare de tipul: «fii sălbatici ai stepei», «hoardele indisciplinate ale Ucrainei», roiuri barbare de soldați călărind pe bieți cai costelivi”³⁰. Iată numai două afirmații din care se observă modificarea percepției occidentale față de figura cazacului. Dacă până la războiul franco-prusac din 1870–1871, în presa și creațiile literare franceze, acesta era văzut drept prototipul soldatului barbar, brutal, ignorant, după acest eveniment, în contextul revizuirii relațiilor franco-ruse, cazacul devenea o figură pozitivă: disciplinat, curajos, de încredere, admirat pentru abilitățile sale de călăreț îndrăzneț.

Corespondenții de război făceau diferența dintre cazacii de pe Don, câteva regimente fiind încadrate în armata regulată chiar în garda imperială, respectiv cazacii din Caucaz, înrolați în trupele neregulate, care participau pentru prima dată pe un front de luptă european. Au remarcat modul diferit de recrutare al cazacilor față de cel al soldaților obișnuiți. Cazacii erau echipați pe cheltuiala lor: uniformă, montura, harnașamentul, armamentul (sabia, pumnalul, lancea), totul le aparținea. Statul le dădea numai carabina Berdan, iar în timp de război cinci ruble de hârtie pe lună (adică 12,50 franci) și mâncare. Uniforma cazacilor din Caucaz era pitorească: „Cavalerii de statură înaltă poartă un caftan lung, bleu întunecat, plisat, strâns pe talie... Pe piept au cartuşierele din abanos și argint... Li s-a dat, precum tuturor cazacilor, pușca Bredan, pe care oamenii o poartă în bandulieră închisă într-o teacă de piele de oaie; sabia (*schaska*), cu mânerul de argint, decorat cu încrustații negre și fără gardă, are o teacă din piele verde, garnisită cu plăci din același metal... Toate aceste piese fabricate în Caucaz au o lucrătură fină, sunt din argint cu încrustații negre. Într-un toc lung de piele, bogat brodat și agățat în spatele cavalerului este pus pistolul îmbrăcat în lemn a cărui măciulie este din fildes. Pe cap soldații poartă o imensă căciulă de blană neagră”³¹. Harnașamentul lor nu avea nimic metalic, numai noduri din piele, astfel încât deplasările se executau fără zgomot.

Curiozitatea bucureștenilor față de legendarii cazaci a fost descrisă în amănunt de atașatii de presă, care au relatat despre exodul populației din capitală spre tabăra de la Băneasa, pentru a întâmpina detașamentele formate din acești călăreți ai stepelor³². Frederick Boyle, prezent la eveniment, remarcă siluetele frumoase, spiritul războinic și cântecele vesele ale cazacilor³³.

Spiritul războinic al cazacilor se deosebea de atitudinea resemnată a soldaților ruși: „Calitățile care lipsesc infanteriei ruse, spiritul de luptă, mobilitatea, abilitatea, toate acestea le au cazacii. Un cazac de pe Don este o persoană care a luptat toată viața pentru drepturile sale. Calul său este mereu înșeuat, sabia sa

²⁹ Vasiliki Charalambous, *op. cit.*, p. 44.

³⁰ Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 138 și urm.

³¹ *Ibidem*, p. 108.

³² Vasiliki Charalambous, *op. cit.*, p. 52.

³³ Frederick Boyle, *op. cit.*, p. 35.

mereu ascuțită. Noapte și zi fața sa este îndreptată spre inamic, gata să-l înfrunte. Tovarăș vesel, plin de pasiune și de activitate, este gata oricând să plece la luptă, mereu zeflemist, usturător, cu un cântec mereu pe buze, cu un roman în cap și cu o iubire în inimă. Ce contrast cu caracterul liniștit și resemnat al poporului rus”³⁴.

Personaj de poveste medievală, cazacul surprindea prin măiestria sa de cavalier: „nu știu ce să admirăm mai mult, calul sau călărețul. Am asistat la o șarjă impetuoasă: cavalerul alunecă sub burta calului, apoi revine în șa, se ridică în picioare, îngenunchează în șa, se întoarce brusc pe crupă, dă o lovitură de lance și reia poziția sa de la început. O sotnie de cazaci își obligă caii să se culce, formând un fel de barcadă, trage cu pușca și urcă într-o clipă în șa. Alt cazac cade și alți doi îl ridică fără a coborî de pe cal și-l aduc în formație”, scria de Belina³⁵, iar Greene îi asemuia cu indienii din America de nord, care formau o adevărată simbioză între cal și călăreț³⁶.

În publicațiile occidentale apăreau frecvent referiri la apetitul soldaților ruși, al cazacilor, pentru băutură. „Caucazul are asupra ofițerilor ruși aceeași consecință ca cea a Atlasului asupra ofițerilor noștri din Africa: izolarea aduce lenevire, lenevirea, plictiseală, iar plictiseala beția. Ce vreți să faceți un nefericit de ofițer, fără societate, fără soție, fără cărți, într-un post cu cinci bărbați? Bea”, scria Alexandre Dumas într-un articol din „Le Figaro”³⁷.

Soldații ruși și trupele de cazaci își petreceau orele libere în cântece și dansuri tradiționale. Dick de Lonlay descria unul dintre dansurile tradiționale rusești, *treapka*: „Nimic mai uimitor și mai original decât acest dans în ritm rapid, a cărei măsură amintește de cea a farandolei. Fiecare îl dansează în modul său: unii cu mâinile pe șolduri, bătând alternativ tocurile tovarășilor lor; alții făcând giumbușlucuri ca maimuțele, făcând grimase și contorsiuni, spre marele amuzament al asistenței; alții sărind în patru labe. Am remarcat unul care mergea în mâini, cu picioarele în aer timp de mai multe minute și care ar fi putut rivaliza cu un clown. Acest dans încurajat de ofițeri și ordonat de aceștia, nu numai că ridică moralul trupei, dar este și un excelent exercițiu”³⁸. Un alt dans descris era *kipena*, specific cazacilor din Caucaz: „în care dansatorii se strâng, formează un cerc deplin; alții se urcă pe umerii lor și tot așa, încât se formează o piramidă vie, care se rotește pe muzică”³⁹.

Orice armată era oglinda organizării statului, scria Greene. Atașat militar la Sankt Petersburg, Greene a cunoscut nemijlocit lumea înalților ofițeri ruși. În concepția sa aceștia erau aristocrați, familiarizați cu viața la Curte. Călătoreau constant în Europa, vorbeau fluent mai multe limbi, dar cunoștințele lor militare erau superficiale. În marea lor majoritate erau lipsiți de inițiativă, erau dezorientați în situații limită⁴⁰. Regimul politic din Rusia și-a pus amprenta și asupra cadrelor superioare din armata imperială. Cantonarea Rusiei într-un prelungit ev mediu,

³⁴ Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 139 și urm.

³⁵ Apollo Mlochowski de Belina, *op. cit.*, p. 42.

³⁶ F.V. Greene, *Sketches of Army life in Russia*, p. 47 și urm.

³⁷ Vasiliki Charalambous, *op. cit.*, p. 52–53.

³⁸ Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 76 și urm.

³⁹ *Ibidem*, p. 111.

⁴⁰ F.V. Greene, *Sketches of Army life in Russia*, p. 28–29 și urm.

puterea nemărginită a împăratului, singurul inițiator al reformelor, toate acestea explicau, în opinia lui Greene, neimplicarea nobilimii în modernizarea statului și indiferența ofițerilor⁴¹. Atașatul militar american își argumenta afirmațiile printr-o serie de întâmplări la care fusese martor: soarta prizonierilor turci de la Plevna, care au rămas zile întregi fără hrană, în zăpadă, din cauza neorganizării oficialităților militare imperiale⁴²; disprețul față de armata otomană, care a dus la o serie de decizii tactice greșite; lipsa de experiență, care a dus la organizarea de atacuri fără operațiuni serioase de recunoaștere; dispersarea armatei pe un teritoriu mare etc. Un punct în plus față de armata otomană, remarcat de Greene, era prezența împăratului și cea a marelui duce Nicolae pe câmpul de luptă, în mijlocul trupelor⁴³.

Correspondenții aveau opinii diferite față de ofițerii superiori ruși. Astfel, colonelul Hausenkampf, care se ocupa de acreditarea corespondenților de război, era perceput diferit. Kohn Abrest scria despre el că avea „ochi mici de pisică, nas ascuțit, buze mici și barbă îngrijită, aer mefistofelic”⁴⁴, iar Mlochowski de Belina era de părere că era inteligent și energic⁴⁵. Unul dintre cei mai populari generali ai armatei ruse, care reușea să stârnească admirația tuturor, era Mihail Skobelev. În concepția lui Greene, Skobelev întrunea cele patru calități prin care Napoleon recunoștea un general de talent: curaj moral/caracter; sânge rece/stăpânire; profesionalism, pragmatism. Atașatul militar american povestea despre cunoștințele deosebite ale generalului rus, care era și un cititor înrăit, nedespărțindu-se de cărți nici pe câmpul de luptă; despre curajul său: se îmbrăca întotdeauna în alb și călărea un cal de aceeași culoare în timpul luptelor, pentru a-și încuraja oamenii, care îl credeau de neatin⁴⁶. La fel de curajos, dar cu origini modeste, era generalul Krasnov, numit de cazaci „tata Krasnov”: „Mic de statură cu mustața albă tăiată perie, cu ochii vii, care par să caute inamicul la orizont, acest ofițer superior s-a remarcat, cucerindu-și toate gradele, prin niște acțiuni uimitoare, care l-au făcut legendar printre cazacii de pe Don și i-au adus crucea Sfântul Gheorghe. Curajos ca și sabia sa, generalul Krasnov știe să citească puțin și să-și scrie numele. Este adorat de oamenii săi”⁴⁷, scria Dick de Lonlay. Generalul Radetzky, comandantul corpului al VIII-lea, era încăpățânat și determinat⁴⁸, generalul Iosif Gurko, ofițer de cavalerie, nu era iubit din cauza manierelor brutale, a lipsei de interes față de nevoile oamenilor din subordine⁴⁹. În schimb, marele duce Nicolae era onest, cu gusturi simple, era o natură militară, cel mai nimerit om să conducă armata⁵⁰.

⁴¹ *Ibidem*, p. 30.

⁴² *Ibidem*, p. 29.

⁴³ James F. Clarke, *op. cit.*, p. 250–251.

⁴⁴ Frédéric Kohn Abrest, *op. cit.*, p. 101.

⁴⁵ Apollo Mlochowski de Belina, *op. cit.*, p. 43.

⁴⁶ F.V. Greene, *Sketches of Army life in Russia*, p. 142–143 și urm.

⁴⁷ Dick de Lonlay, *En Bulgarie 1877–1878*, p. 137 și urm.

⁴⁸ F.V. Greene, *Sketches of Army life in Russia*, p. 143 și urm.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 144.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 149.

„Remarc antagonismul trupelor rusești cu cele valahe. Nu am văzut un ofițer român așezat la masă cu unul rus, nu i-am văzut niciodată în aceeași trăsură; românii văd în ruși un invadator”, scria Kohn Abrest⁵¹. Relațiile, aparent amicale, dar în realitate tensionate între ofițerii români și cei ruși au fost surprinse și de Teodor Fritiof Blafield, ofițer finlandez, căpitan în regimentul de dragoni din Pereieslav, care scria că „trupele române nu se bucurau de încrederea rușilor, cum s-ar fi convenit pentru a se stabili o fraternitate de război”⁵². Pe aceeași linie se înscria și opinia ofițerului prusac Richard von Pfeil, care deși era înrolat în armata rusă, sesiza lipsa de comunicare dintre ofițerii celor două armate: „Rușii, în cel mai injust chip, încercau să micșoreze reușitele românilor... pe de altă parte dinspre români porneau relatări monstruoase despre felurile în care erau conduse corpurile de armată rusești și se arăta cel mai mare dispreț față de ofițerii ruși”⁵³. Presa britanică era favorabilă armatei neexperimentate române, în defavoarea celei ruse. În „The Times” se scria că lucrările de pământ ale românilor sunt mai bine executate decât cele ale rușilor⁵⁴; „The Daily News” remarcă faptul că rușii erau nesăbuiți, își risipeau vitejia⁵⁵, iar „The Morning Post” menționa că rușii par a nu avea nici plan, nici idee, nici cap, iar românii au reușit acolo unde rușii au avut insucces⁵⁶.

Percepția occidentalilor asupra armatei ruse în timpul conflictului din 1877–1878 a suferit modificări sensibile, în special în presa din Hexagon și în scrierile dedicate evenimentului de către corespondenții de război francezi. După războiul franco-prusac din 1870–1871 s-au accentuat trăsăturile pozitive: disciplină, ascultare absolută, înclinația spre curățenia personală, calități deosebite ale generalilor, legătura indisolubilă dintre țar și soldații simpli.

Correspondenții britanici atașați armatei ruse sunt mai reținuți în opinii, critică obediința soldaților, pe care o explică prin ignoranță și fanatism religios. Ofițerii făceau greșeli tactice din dispreț față de armata otomană, dar și din superficialitate, fiind lipsiți de profesionalism. Oricum, în epocă un număr impresionant de tineri britanici se vor înrola în armata otomană. Este cunoscut exemplul lui William Herbert care, deși născut la Berlin, odată cu izbucnirea conflictului se va alătura trupelor sultanului, împreună cu prietenii săi englezi din capitala Germaniei. Experiența sa va fi materializată în lucrarea *The Defence of Plevna 1877*⁵⁷.

⁵¹ Frédéric Kohn Abrest, *op. cit.*, p. 113–114.

⁵² R.V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, București, „Cartea Românească”, 1937, p. 88.

⁵³ Richard von Pfeil, *Erlebnisse eines preussischen Offiziers in russischen Diensten während des türkischen Krieges 1877–1878*, Berlin, Ernst Mittler und Son, 1892, p. 31 (traducere făcută de Bogdan Popa, pentru volumul X al colecției *Călători străini pentru țările române*, în curs de publicare).

⁵⁴ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 376.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 381.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 385.

⁵⁷ Frederik Wilhelm von Herbert, *The defence of Plevna*, London, Longmans, Greene & Co., 1895.

Un martor informat al realităților militare ruse a fost atașatul militar american F.V. Greene, care a încercat în lucrările sale să depășească nivelul expozitiv al prezentării conflictului. A încercat să arate că armata imperială era oglinda societății ruse în ultimul sfert al secolului al XIX-lea.

THE RUSSIAN ARMY DURING THE WAR OF 1877–1878: WESTERN PERSPECTIVES

Abstract

The article aims to outline the perception of Western press correspondents and military attachés about the Russian army on the Balkan front during the war of 1877–1878, a less treated subject in Romanian historiography. Based on the articles and the memoirs written by journalists, who were direct witnesses of the events, we tried to reveal their opinion about Russian soldiers and officers, about the imperial troops' behaviour in the campaign. We have noticed the change in Western opinion, especially of the French correspondents, regarding the image of the Russian army, due to the new orientation of the French diplomacy towards Russia after the defeat against Prussia in 1871.

Keywords: Independence War, Russian Army, press correspondents.